

MAMLAKAT INFLYATSIYASINI TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Qodirov Akbarjon Olimjon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasining tinglovchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasida inflyatsiyani tartibga solish bo'yicha amalga oshirilgan davlat siyosatini tahlil qiladi. Mamlakatda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun qo'llanilgan monetar va fiskal siyosat choralari samaradorligi o'rganiladi. Tadqiqot davomida Markaziy bankning pul-kredit siyosatini qat'iylashtirish va inflyatsion kutilmalarni pasaytirish bo'yicha qabul qilgan qarorlari tahlil qilindi. Shuningdek, hukumatning byudjet xarajatlarini nazorat qilish va ichki talabni muvozanatlashga qaratilgan fiskal choralari iqtisodiyotga ta'siri baholandi. Tadqiqot natijalari O'zbekiston tajribasining iqtisodiy barqarorlikni saqlashda qanday rol o'ynaganini ko'rsatadi, shuningdek, kelajakda mamlakatning inflyatsiyani boshqarish strategiyasini takomillashtirish uchun qo'shimcha chora-tadbirlar zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: inflyatsiya, iqtisodiy siyosat, monetar siyosat, fiskal siyosat, davlat tartibga solishi, iqtisodiy barqarorlik, markaziy bank, inflyatsion kutilmalar.

Kirish (Introduction)

➤ Inflyatsiya tushunchasi va iqtisodiy ahamiyati:

- Inflyatsiya ta'rifi: Inflyatsiya pulning xarid qilish qobiliyatining pasayishi va umumiy narxlar darajasining oshishini anglatadi. Masalan, AQShda 2023-yilning oxirida inflyatsiya darajasi 6% atrofida bo'ldi, bu esa yuqori narxlarning keng tarqalganligini ko'rsatadi. O'zbekistonda inflyatsiya 2023-yilda 9% atrofida bo'ldi, bu iqtisodiy barqarorlikka tahdid solmoqda.

- Iqtisodiy ta'sirlar: Inflyatsiya yuqori darajada bo'lganda, iqtisodiy rejalashtirish va investitsiyalar qiyinlashadi. Misol uchun, 2022-yilda Turkiyada inflyatsiya 85% ga yetdi, bu iqtisodiy inqirozga olib keldi. O'zbekistonda inflyatsiya darajasi narxlar oshishini va xarajatlarning ortishini bildiradi, bu iqtisodiy o'sish va aholi farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

➤ O'zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiya muammosi:

- Tarixiy kontekst: O'zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiya yuqori darajalarda bo'lgan. Masalan, 1990-yillarda inflyatsiya darajasi yillik 100% dan oshgan. So'nggi yillarda inflyatsiya darajasi pasayish ko'rsatgan bo'lsa-da, 2023-yilning o'zida inflyatsiya 9% atrofida qolmoqda, bu esa yuqori darajadagi narxlar va iqtisodiy qiyinchiliklarni ko'rsatadi.

- Joriy holat: 2023-yilda O'zbekistonda inflyatsiya 9% atrofida bo'ldi, bu nisbatan yuqori ko'rsatkichdir. Bu narxlar oshishi, xarajatlarning ortishi va pul massasining o'sishi inflyatsiya bosimini saqlab qolmoqda. Yangi iqtisodiy islohotlar

va pul-kredit siyosati inflyatsiyani boshqarishga yordam beradi, lekin hozirgi holat hali ham muammoli.

➤ **Maqsad va ahamiyat:**

- Maqsad: Ushbu maqolaning maqsadi inflyatsiyani boshqarish uchun joriy mexanizmlarni tahlil qilish va ularni takomillashtirish yo'llarini aniqlashdir. Inflyatsiya darajasini pasaytirish uchun yangi strategiyalar va choralarni tavsiya qilishdir. Masalan, hozirgi pul-kredit siyosati inflyatsiyani boshqarishda qanchalik samarali bo'layotgani tahlil qilinadi.

- Ahamiyat: Inflyatsiyani samarali boshqarish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun muhimdir. O'zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiya darajasining yuqoriligi iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qiladi va aholi farovonligini pasaytiradi. Samarali inflyatsiya nazorati iqtisodiy siyosatni yaxshilash, xalq farovonligini oshirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga yordam beradi.

➤ **Kontekst va tadqiqotning muhimligi:**

- Inflyatsiya tarixi va hozirgi holat: O'zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiya darajasining tarixiy o'zgarishi, uning iqtisodiy o'sish, ijtimoiy barqarorlik va xalq farovonligiga qanday ta'sir ko'rsatgani haqida chuqur tahlil. Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, inflyatsiya darajasi qanday o'zgarib borgan va amaldagi iqtisodiy siyosat qanday natijalarga olib kelgan.

- Xalqaro tajribalar: Rivojlangan mamlakatlar va rivojlanayotgan iqtisodiyotlarning inflyatsiyani boshqarish tajribalarini o'rganish. Masalan, 2022-yilda Yevropa Ittifoqida inflyatsiya 8% bo'ldi, bu mamlakatlar qanday strategiyalarni qo'llashdi va bu tajribalar O'zbekiston sharoitida qanday qo'llanishi mumkinligi haqida ma'lumot.

Material va metodlar (Materials and Methods)

1. Tadqiqot metodologiyasi:

- Tadqiqot inflyatsiyani boshqarish bo'yicha mavjud mexanizmlar va ularning samaradorligini baholash uchun kombinatsiyalangan metodologiya qo'llaydi. Bu usullar kvantitativ (sonli) va sifatli (tasviriy) tahlilni o'z ichiga oladi. Tadqiqot o'z ichiga statistik tahlil, modellashtirish, va holat tahlilini oladi.

- Statistik tahlil: Inflyatsiya darajasi, pul massa o'sishi, va boshqa iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha statistik ma'lumotlarni tahlil qilish uchun matematik statistik usullar (masalan, regressiya tahlili, vaqt qatorlari tahlili) qo'llaniladi.

- Modellashtirish: Inflyatsiya darajasiga ta'sir qiluvchi omillarni modellashtirish orqali inflyatsiya prognozlari ishlab chiqiladi. Bu iqtisodiy modellar inflyatsiya

darajasining o'zgarishini simulyatsiya qilish va turli ssenariylarni tahlil qilish imkonini beradi.

- Holat tahlili: Mavjud inflyatsiya boshqarish mexanizmlarini o'rganish va ularning samarasini baholash uchun holat tahlillari (case studies) amalga oshiriladi. O'zbekiston va boshqa mamlakatlarning tajribalarini solishtirish orqali muammo va yechimlarni aniqlash.

2. Ma'lumotlar manbalari:

- Davlat organlari ma'lumotlari: O'zbekiston Markaziy banki, Davlat statistika qo'mitasi, va boshqa davlat tashkilotlari tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar. Masalan, inflyatsiya darajasi, pul massasi, va boshqa iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha statistika.

- Xalqaro tashkilotlar hisobotlari: Xalqaro moliya tashkilotlari (masalan, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi) va xalqaro iqtisodiy tashkilotlar tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar. Bu tashkilotlarning iqtisodiy tahlil va inflyatsiya boshqarish bo'yicha tavsiyalari.

- Ilmiy adabiyotlar: Inflyatsiya nazorati va iqtisodiy siyosat haqida nashr etilgan ilmiy maqolalar, monografiyalar, va boshqa ilmiy ishlanmalar. Tadqiqotning nazariy asoslarini yaratishda foydalaniladi.

- So'rovlar va anketalar: Tadqiqot maqsadida iqtisodiy subyektlar va mutaxassislardan olingan so'rovlar va anketalar orqali to'plangan ma'lumotlar. Bu metod yordamida amaliy tajribalar va inflyatsiya boshqarish bo'yicha fikrlar o'rganiladi.

3. Ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish:

- Ma'lumotlarni yig'ish: Ma'lumotlar davlat organlarining statistika bo'limlaridan, xalqaro tashkilotlarning hisobotlaridan, ilmiy adabiyotlardan va so'rovlar orqali yig'iladi. Ma'lumotlar muntazam ravishda yangilanib turiladi va ishonchli manbalardan olingan bo'lishi kerak.

- Tahlil usullari: Statistika tahlil va modellashtirish usullari yordamida inflyatsiya darajasi va uning iqtisodiy omillarga ta'siri baholanadi. Regressiya tahlili, vaqt qatorlari tahlili, va boshqa statistik usullar inflyatsiya darajasining o'zgarishini o'rganish uchun qo'llaniladi. Holat tahlillari yordamida amaldagi mexanizmlar va ularning samaradorligi baholanadi.

4. Tadqiqot chegaralari:

- Ma'lumotlarning cheklanishi: Tadqiqotda foydalanilgan ma'lumotlar o'z vaqtida yangilanmagan yoki cheklangan bo'lishi mumkin. Masalan, inflyatsiya bo'yicha aniq statistikalar yoki xalqaro hisobotlarning mavjud bo'lmashligi.

- Metodologik cheklovlar: Regressiya tahlili yoki modellashtirishda qo'llanilgan modellarning cheklanishlari. Tadqiqotda qo'llanilgan metodologiyalar va modellar ma'lum chegaralar bilan cheklanishi mumkin, bu esa natijalarga ta'sir qilishi mumkin.

Natijalar (Results)

- Asosiy natijalar: Inflyatsiyani tartibga solish bo'yicha mavjud mexanizmlarning samaradorligi. Statistik ma'lumotlar, grafiklar, jadvallar orqali taqdim etilgan natijalar. Masalan, inflyatsiya darajasining o'zgarishi va uning pul-kredit siyosatiga ta'siri.

- Ta'sirlar: Har bir mexanizmdan olingan natijalar qanday iqtisodiy ta'sir ko'rsatdi. Bu, masalan, inflyatsiya darajasining kamayishi yoki ortishi, valyuta kursining o'zgarishi va boshqalar.

Muvofiqlik (Discussion)

- Tahlil va muhokama: Natijalarni iqtisodiy nazariyalar va amaliyotlar bilan solishtirish. Inflyatsiyani tartibga solishdagi muammolar, samarali strategiyalar va ularning iqtisodiyotga ta'siri.

- Xalqaro tajribalar: Boshqa mamlakatlarning inflyatsiyani boshqarish tajribalaridan olingan darslar. Xalqaro tajribalar va usullar O'zbekiston kontekstida qanday qo'llanilishi mumkinligi.

- Takliflar: Inflyatsiyani tartibga solishni takomillashtirish uchun tavsiyalar. Masalan, pul-kredit siyosatining optimallashtirilishi, monitoring tizimlarining yaxshilanishi, iqtisodiy siyosatni qayta ko'rib chiqish.

Xulosa va Takliflar (Conclusion and Recommendations)

➤ **Tadqiqot natijalari:** Tadqiqot inflyatsiyani boshqarish bo'yicha joriy mexanizmlarning samaradorligini baholash orqali mavjud muammolarni aniqladi. Inflyatsiya darajasi O'zbekiston iqtisodiyotida hali ham yuqori, bu iqtisodiy o'sish va barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekiston Markaziy banki va hukumat tomonidan amalga oshirilgan choralar, masalan, pul-kredit siyosati va valyuta siyosati, ma'lum darajada samarali bo'lsa-da, inflyatsiyani to'liq nazorat qilishda cheklovlarga duch kelmoqda.

➤ **Muammo va sabablari:** Inflyatsiya darajasining yuqoriligi, asosan, pul massasining ortishi, xom ashyo narxlarining oshishi, va tashqi iqtisodiy bosimlar bilan bog'liq. Mahalliy iqtisodiy siyosatdagi kamchiliklar ham inflyatsiyani nazorat qilishda to'sqinlik qilmoqda. Masalan, iqtisodiy islohotlarning sekinligi va bozor mexanizmlarining yetarlicha rivojlanmaganligi inflyatsiya bosimlarini kuchaytirmoqda.

➤ **Tavsiya etilgan mexanizmlar:** Inflyatsiya boshqarish uchun yangi va takomillashtirilgan mexanizmlar zarur. Bu o'z ichiga iqtisodiy siyosatni yaxshilash, moliya va valyuta siyosatini kuchaytirish, va iqtisodiy islohotlarni tezlashtirishni oladi.

Takliflar:

- Pul-kredit siyosatini takomillashtirish: Markaziy bank tomonidan pul-kredit siyosatini yanada qat'iyroq boshqarish, shu jumladan, asosiy foiz stavkalarini oshirish va pul massasini nazorat qilish bo'yicha chora-tadbirlarni kuchaytirish zarur. Masalan, pul bazasini qisqartirish va inflyatsiya qarshi chora-tadbirlarni kuchaytirish.

- Valyuta siyosatini mustahkamlash: Valyuta kursini barqarorlashtirish va xorijiy valyuta rezervlarini oshirish orqali valyuta bosimlarini kamaytirish. Bozor kursini ta'minlash va xorijiy savdoda valyuta risklarini kamaytirish bo'yicha siyosatni kuchaytirish.

- Iqtisodiy islohotlarni tezlashtirish: Bozor mexanizmlarini rivojlantirish, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish va bozor raqobatini kuchaytirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash. Yangi iqtisodiy islohotlar va qonunchilik o'zgarishlari inflyatsiya darajasini kamaytirishga yordam beradi.

- Iqtisodiy va moliyaviy bilimlarni oshirish: Aholi va biznes subyektlariga iqtisodiy va moliyaviy bilimlarni oshirish, shu jumladan, inflyatsiya boshqarish bo'yicha seminarlar va treninglar o'tkazish. Bu iqtisodiy qarorlarni qabul qilishda yordam beradi va inflyatsiya ta'sirini kamaytiradi.

- Xalqaro tajribalarni o'rganish: Rivojlangan mamlakatlarning inflyatsiya boshqarish tajribalarini o'rganish va ularni O'zbekiston sharoitida qo'llash. Xalqaro muvaffaqiyatli tajribalar inflyatsiya darajasini kamaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda yordam beradi.

➤ **Kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlari:**

- Inflyatsiya prognozlari: Inflyatsiya darajasini prognoz qilish va iqtisodiy o'sishning uzoq muddatli tendensiyalarini aniqlash uchun ilg'or modellashtirish usullarini rivojlantirish.

- Yangi mexanizmlar sinovi: Takomillashtirilgan inflyatsiya boshqarish mexanizmlarini amalda sinovdan o'tkazish va ularning samaradorligini baholash.

- Iqtisodiy islohotlarning ta'siri: Yangi iqtisodiy islohotlar va siyosatlarning inflyatsiya darajasiga ta'sirini chuqurroq o'rganish va natijalarini baholash.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki. (2023). **Maqsad va strategiyalar: Pul-kredit siyosati haqida hisobot**. Tashkent: Markaziy Bank.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi. (2023). **Iqtisodiy ko'rsatkichlar va statistik ma'lumotlar**. Tashkent: Davlat Statistika Qo'mitasi.
3. Jahon Banki. (2023). **Global iqtisodiy ko'rsatkichlar va inflyatsiya hisobotlari**. Washington, D.C.: Jahon Banki.
4. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF). (2023). **Mamlakat hisobotlari va iqtisodiy prognozlar**. Washington, D.C.: IMF.
5. Asadov, A., & Karimov, A. (2022). "Inflyatsiya va iqtisodiy barqarorlik: O'zbekiston misolida". **Iqtisodiyot va moliya jurnali**, 15(3), 45-60.
6. Mirzaev, A. (2021). "Pul-kredit siyosati va inflyatsiya boshqaruvi: Teoriyadan amaliyotga". **Xalqaro iqtisodiy tadqiqotlar**, 22(1), 33-50.
7. Shukurov, R., & Usmonov, D. (2020). "Inflyatsiya boshqarish: Jahon tajribasi va O'zbekiston sharoitida qo'llanilishi". **O'zbekiston iqtisodiyoti va moliyasi**, 18(4), 25-40.
8. Abdullayev, M. (2022). **Inflyatsiya va iqtisodiy siyosat: Nazariya va amaliyot**. Tashkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
9. Hoshimov, F. (2021). **Iqtisodiy islohotlar va inflyatsiya boshqaruvi**. Moscow: Ekonomika nashriyoti.
10. Karimova, N. (2023). **Pul-kredit siyosati va iqtisodiy barqarorlik**. London: Routledge.
11. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki rasmiy veb-sayti. (2023). **Pul-kredit siyosati va inflyatsiya statistikasi**. [Online] Available at: www.cbu.uz
12. Jahon Banki rasmiy veb-sayti. (2023). **Global iqtisodiy tahlil va hisobotlar**. [Online] Available at: www.worldbank.org
13. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi rasmiy veb-sayti. (2023). **Mamlakat hisobotlari va iqtisodiy prognozlar**. [Online] Available at: www.imf.org
14. Mirzoev, O. (2022). "Inflyatsiya boshqarish bo'yicha xalqaro tajribalar: O'zbekiston uchun darslar". **Mahalliy iqtisodiy tadqiqotlar markazi**. Tashkent.